

Михайло ФЕЙСА

ФОРМИ И МЕТОДИ УКРАЇНИЗАЦІЇ РУСНАЦОХ / РУСИНОХ У СЕРБІЇ И ЇХ ОДРАЖЕНЄ НА СТАТУС РУСКОГО ЯЗИКА*

Же бим презентовал форми и методи українізації Руснацох / Русинів у Сербії/Войводині цитирам слова др Юліяна Тамаша, українського академіка и ношителя ордена за консолідованє українства у Сербії/Войводині, хтори і снователь и у двох мандатах предсідатель Союза Руснацох и Українцох (так наволаного 1990. року на самим снованню, у першій фазі обезвидомйовання Руснацох, же би нєдавно, пред пар роками, кед маски дефинитивно спадли, Союз пременел назуву на Союз Руснацох Українцох, без «одиозного и») у зборніку пошвеценому 250-рочніці приселеня Руснацох, чию редактуру присвоєл¹, пише по англійски (гоч исти язик анї не зна по ступень же би ше на нїм виражовал у писаней форми, а, гу тому, на самей Конференції цитиране анї не читал анї не споминал): «In my opinion, Ruthenians are part of the Ukrainian nation, with their regional cultural and national identity. Here I make distinction between ethnical and political Ruthenianism. I think that prof. Magocsi's conception is political but not scientific one, and that his ideas have failed to explain (to solve) the question of the Ruthenian language. I'm deeply convinced that it is not possible to create, to make Ruthenian national literary language on ground of (artificial) meta-languages and it is even less possible to do it in somebody's study-room or by somebody's pure intention. If it would be possible, Slav-Serbian (slavjano-serbski), then Iliric languages (old Balkan languages) or Karpatho-Russian languages would be today still living and spoken languages. But we know that they are dead languages of many literary monuments. At last, why nobody writes poetry in Esperanto in spite of the fact that many writers translate literary works into it». У фундаментах союзашкій платформи нєдвосмислово убудоване же Руснаци лем часц українській нації и же нєт шанси же би руски/русински язик зажив, а хто ше гу такому дачому намага вон уж у старту ніч инше але сепаратиста².

* Доклад был зачитан 19 декабря 2008 г. на международной научно-практической конференции «Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси (конец XIX - начало XX вв.)», г. Ростов-на-Дону.

Союзашка политика у основи формулювана єщи концом 1960-их роках, кед коло стотки и пол особи подписали же би ше руски язик заменєл зоз українским и же би ше кадри за того подняце школовали у України. Найвекши успих Союза праве у тим же му ше поспишело одвесц коло 60 младих людзох студирац до України (од хторих значне число могло студирац руски язик на Філозофским факультету у Новим Садзе), обецуюци им ошлєбодзованє од упинії за странцох и роботу у Сербї / Войводини по законченю студийох, врацаню и, евентуално, нострификованию. Типични приклад приходзене Бориса Варги на место редактора единого часопису за младих по руски *МАК*, хтори од часописа за младих направел культурно-политични часопис. Часопис по його приход ушорйовали и студенти Катедри за руски язик и литературу, нешка Оддзеленя за русинистику. Борис Варга уж давно не млади, але як доброго бойовнїка Союза, однародзена управа НВУ «*Руске слово*» трима го як незаменлївого. Студенти Оддзеленя за русинистику не лем же не можу дойсц до ушорйования единого часописа намененого младым Руснацом, але анї не можу дойсц до роботи у науки на Оддзеленю за русинистику на хторим студирали, цо, вироятно уж и предпоставяще, можу кадри школовани прейг Союза Руснацох Українцох. На тот спосаб обезвредзує ше и фаховосц професорох, подценюю ше дипломовани професоре руского язика и литератури и зневирюю ше обчекованя родичнох.

Рок 1996. представя нови момент значни за змоцьованє українизації Руснацох. То рок, кед Кабінет министрох України недвосмисловно наложел загранічним организацийом (у Сербї - Союзу) же би запровадзели План мірох за ришоване проблема Українцох-Русинох, по хторим шицки намаганя за очуваньом рускей/русинскей свідомосци треба знїщиц. При тим допущене и фальсификовац историю и практиковац необходну тоталістичну пропаганду. Так ше, напріклад, зявела монография Вербаса, у хторей ше твердзи же ше пред 250 роками до Вербасу и Коцтура приселели Українци. Автор тих шорикох организовал и явну трибину и написал реферат, у хторим ше таксативно наводза фальсификати и материялни гришки зробени у Монографії. Професор др Михайло Фейса свой реферат дал до «*Шветлосци*» Миколи Цапа (іншак свого кума), хтори исти по нешка упрекосно одбива обвиц. Микола Цап нешка, ведно зоз своїм шовгром Миколом Шантом, тиж союзашским кадром, инсталірани на найзначнейши видавательни позиції медzi Руснацами вообще – перши спомнити на позицию главного редактора «*Шветлосци*», единого часописа за литературу, язик, культуру, науку и дружтвени питаня, а други спомнити на позицию главного редактора у Видавательним oddзеленю НВУ «*Руске слово*». Вони двоме, по налогу своїй централи, зопераю не лем публікованє фахово-

го огляднуца на пробованє фалсифікованя исторії, по хторим ще до Коцуря и Вербасу перед 250 роками приселели Українци, а не Руснаци, але і други «сепаратистични» теми авторох рускей свидомосци, як цо напр. Михайло Горняк, Микола Каменіцьки, Борис Холошний, Йоаким Холошний, Михайло Фейса и други, хтори маю и знаю цо повесц. Но, дармо, кед то неистодумніком не по смаку.

Так напр. Союзово кадри у НВУ *«Руске слово»* одбили потримац репрезентативни, тритомни проєкт проф. др Михайла Фейси *Rusini/Rusnaci/Ruthenians* (1745-2005)³, порушани з нагоди 260-рочніци приселення Руснацох на тоти простори, але зато щедро потримали вецейтомни проєкт Українци у Босні.

Историчар др Янко Рамач напр. свою недавно обявену докторску дисертацию (хтору точно пред єдну децению на українским языку бранел у Ужгородзе у чаше пласована инфамного Плана), хтора ма за тему живот Руснацох по 1918. рок, почина уж у першим виречению зоз флоскулу же ше Руснаци у його книжки третираю як часц украинского народу, як кед би то бул лайтмотив хтори живот Руснацох виразно характеризовал перши вик и пол на тих просторох. А туту ишак першу книжку у розпочатей едиції подписує Войводянска академия науков и умельносцох, чий председатель (чи то и треба наглашовац?) у тот час бул Юлиян Тамаш, а од хторей же обчекус же би науково афірмовала специфичносци Войводини, та и Руснацох, хтори припознати як таки и у Войводини⁴ и у Сербії, та и у шицких жемох швета, окрем у матичней жеми Ю. Тамаша и Я. Рамача.

Интересантне, наприклад, и як ше Ю. Тамаш у двойністей улоги (председателя ВАНУ и шефа Оддзеленя за русинистику) одноши гу русинистичним проєктом. Його проєкти, розуми ше, преходза без проблемох, а нейого преходза так исто як и у НВУ *«Руске слово»*. На вимогу же би ВАНУ потримал репрезентативну тритомну публікацию, главни редактор, автор тих шорикох достал шлідуюце кратке же озда кратше одбиванє сотрудніцтва анї не могло буц: «Predsedništvo VANU je zaključilo da predlog dr Fejse sa Katedre za rusinistiku o podrški VANU pripremi knjige o Rusinima sada ne može da prihvati». Тачност overava predsednik VANU akademik Julijan Tamaš (18. oktobar 2005).

На Оддзеленю за русинистику Філозофского факултета по нешка дипломовали 32 професоре руского языка и литератури, але анї єден, наглашаем анї єден з них не бул достаточни капацитет же би достал роботу у науки на Оддзеленю за русинистику Філозофского факултета? Одвіт, розуми ше, лежи у єдним другим факту, хтори глаши: шеф Оддзеленя цали тот период (з малу прерву од пар роки, кед голем на паперу бул шеф проф. др Юлиян Рамач) уж споминани професор Тамаш. У складу зоз инфамним Планом мирох, Україна продукує и од-

редзене число академикох за граніцу, хтори дзекуюці тей титули, дославаю найзначнейши места и муша «одробійовац» исту. У Словацкай драстични приклад за туту форму українізації Микола Мушинка. Оддзелене за русинистику, випатра, єдине у швеце, хторе существуете три децений и не уключело нікого зоз своіх студентах до науково-вигледо-вацкай роботи. Попри тим, професор Фейса, випатра, еден з ридких професорох у академских кругах, хторому онеможлівене же би мал уплів на вібор свого асистента / сотрудникіка у наставі. Причина? Не прето же нет медзи 32 студентами ані еден, хтори би мал необходни потенціял за роботу у науковим обробку руского язика, але прето же гласацкай машинерії на Оддзеленю ясне же би дотични бул на колаях становиска же Руснаци - Руснаци, же су не субетнос українскай нації, же руски язик не диялеккт українскаго ...

Зоз длугокого списка конкретных случаіах українізації спомнем напр. и факт же, ше активісти Союза у НВУ «*Руске слово*» не унімаю ані од отворенихувредох и клеветох, та так проф. др Михайло Фейса з часу на час преглашувани и за чходлівца, и за сепаратисту, и за фашисту, и за опонента нездравого розума, и за чходлівца ..., а истому одняте право аж и на реаговане, побиване, деманти и подобне. То обачел и дакедишні новинар Руского слова, Гавриїл Колесар, хтори тераз жие у Канади, та, понеже му у НВУ «*Руске слово*» одбили обявиц писмо, у хторим става на мой бок и осудзү іх некоректну кампаню проців мне - претаргнул з німа дальше сотрудніцтво. Ігнорантски поступки тей файти указую же союзашки кадри думаю же су недотикліви. Штири раз сом ше поносовал и покраїнському омбудсманови, та ми праве телько раз и кум обявел по єдну фахову роботу у їх приватизованей Швєтлосци. Два роки по остатнім поносованю - знова ніч. Ані у Календаре, хтори спомінани шовгрове лицемерно меную з атрибутом руски, а до ньго инкорпорираю и українски прилоги.

Лицемерство характеристика и директора Владимира Паланчанина, хтори явно приповеда же є отворени за шицких, и главней редакторки, хтора напр. не препущує ані єдну активносці свого Союза (плус же исти предимензионуе), а програми Културно-просвітного дружства ДОК, хтори ше ей не пача прето же чуваю рускосці, и попри тим же поряднє достава звити од самого предсідателя ДОК-а (хтори источаво и новинар), єдноставно игнорує, або, евентуално, минимизує. Професорови др Михайлови Фейсови аж утаргнута и чисто фахова, право-письна колумна. И то без пардона.

Раз ше у «*Руским слове*» зявел напис же до Редакції пришли три писма зоз Коцура у остатніх штирох мешацох, а лем ми зоз КПД ДОК - Коцур у периоду од штири мешаці порядно посыламе коло дзешец інформаций, звити, реагования, коментари и подобне! Дзекующи интер-

нету о тим поряднے поинформовани коло пейдзешат особи. Аж ані явни конкурси ДОК-а, *Ерато на Коцуром и Коцурска чутка*, не можу буц обявени пре цензуру українізаторских кадрох. Аж ані мена лауреатах по тих конкурсах! Кед би то даяким концом були конкурси їх Союза, були би обявйовані и на веци заводи. А интервюи з їх лауреатами би у Руским слове були цалобочни. Подобно так як цо ше и бал КУД Жатви (чий предсидент Сілвестер Дорокхази, монополистични звитодавец за «*Руске слово*» зоз Коцур, по вокациї тарговец, хтори у своєї биографіїї не ма ані єден рок школованя на руским язику) аж на веци заводи и наявйовал и описовал.

Активисти Союза ше не унімаю ані од отворених циганствох. Як єден приклад може послужиц линч-памфлет спомнутого С. Дорокхазия, хтори пласовал циганство процив Славки Бесермині (предсidentельки МО Рускай матки Коцур) и Ксениї Медеші (директорки ОШ Братство единство у Коцуре) же вони ніби не сцели дац його здроженю гражданох одредзену суму пенежох. Як други приклад може послужиц и циганство, по хторим автор тих шорикох лапал Миколу Цапа (главного редактора «*Шветлосци*» и свойого кума) за галер, цо представя лем вифабриковани повод же би ше применела юловско-сталіністична міра забраньования професорови др Михайлова Фейсови уходзіц гу своім сотрудником до просторийох НВУ «*Руске слово*». Українізаторска гарнитура у НВУ «*Руске слово*», медзитим, у одбрани своїх позицийох, з єдного боку, предлужела з час на час блациц, очарньовац и клеветац найпродуктивнейшого науковца рускей свидомосци, а, з другого боку, онеможлівівала публіковане численних реагованьох и демантійох. Гоч професор Фейса не лем науковец, алє и прави новинар (за розлику од у НВУ «*Руске слово*» протежированого С. Д.-а). Зна українізаторска гарнитура же професорови Фейсови за вибор до порядного професора необходни науково референци та, вшеліяк, и то причина прецо им барз важне не обявйовац ми науково-фаxово роботи. Но проф. др Михайлло Фейса ма хвильково веци русинистични проекти од каждого зоз занятых на Одзеленю за русинистику. Коєфицент науковосци проф. др Фейси з оглядом на участвоване на медзинародних наукових сходох и на обявени науково роботи у иножемстве просто завидни. Без огляду же шовгрое зоз «*Шветлосци*» и Видавательного одзеленя НВУ «*Руске слово*» одбиваю обявйовац кнїжки професора Фейси, вон, зашлем, то роби, дотичним на ганьбу, а сербскому видавательови Прометейови на чесц. Предпоставям же у тей хвильки ані кус не легко даому, хто скоро два децени і шес мержню медзи Руснацами и таргови зоз Руснацами лем же би бул високо котирани и добре плацени, кед очиглядне же тому и такому предстої рапидни пад - просто на коминг-терновске шмециско исторії.

Наисце широки спектр формох и средствох українізаций. Активисти Союза напр. приводзели и полицию до просторийох КПД «*Карпати*» у Вербаше же би автора тих шорикох зопарли од поносования Национальному совету Руснацох, цо, іншак, вимагал аж и покраїнски омбудсман гу хторому сом ше на штири заводи обращал.

Активисти Союза, хтори ма и Секцию правнікох школованих на комінтерновских началах, цагаю Руснацох рускай свідомосци и по судох. Так напр. автор тих шорикох ма рок умовней кари бо ше ніби представлял фальшиво, а, гу тому, українски академик Микола Мушинка зоз Словакцей, іншак удерна песц Русинох-Українцох, тужи ме же сом го якош барзувредzel прето же сом го у єдним тексту о ненаменским трошеню средствох коцурскога самодоприноса спомнул як сталінисту, хтори Руснацох не припознава як Руснацох, а їх язик не припознава за язик алэ за дыялеккт українскаго язика.

През историю обачліве и рижнородне дыялектизоване руского язика войводянских Руснацох. Було их вецей у 20. вику, так же руски язик бул и заходноукраїнски дыялеккт, и восточнословацки дыялеккт, и мішаніна восточнословацких и заходноукраїнских дыялектох ... Були Руснаци при тим и Українци, и Русини-Українци, и Русини Українци (без смужки), и Словаки, и Руси, и ... По тих и таких «науковых» аналізох найменей були тото цо су прейг 260 роки на території Бачкей / Войводини / Сербії / екс Югославії (у вецей варіянтох, уж як ше вона наволовала при даскеleх трэнсформацийох своєй назви) / Австро-Угорской ... У народзе, медзи своіма, медзитим, були лем Руснаци / Русини и бешедовали по *руски / русински*. Не дали ше звичайни Руснаци одбиц од своєй жридовосци, анё кед слово о народній назви, анё кед слово о менovanію своєй бешеди / язика. Праве так як цо звичайни Серби, а, вера, анё Руснаци ведно з німа, не прилапели научово грунтovanу назву *сербскогорватски язик*, та предлужовали бешедовац *по сербски*. Без огляду же науковци, з другого боку, пропаговали дньовополітичну дефиницию. На початку 21. вику и науковци ше врацели на жридову, у народзе нігда анё не меняну назву.

Дзепоєдни з прихильнікох групована руского язика як заходноукраїнскаго дыялекта, напр. Володимир Гнатюк, Гаврил Костельник, Павло Чучка, як и українски академски граждане и академикове, медзи хторма вінімно агілни Микола Мушинка. Прихильніки групована руского язика як восточнословацкого дыялекта напр. Франтишек Тихи, Еуген Паулини, Йозеф Штолц и други. Становиско же бешеда бачванско-сримских Русинох / Руснацох, стандардизирована бешеда медзи восточнословацку и заходноукраїнску заступали Само Цамбел, Здзислав Штибер, Петер Кирай, як и Александр Дуличенко, Евгения Барич и други.

На початку 21. вику руски язик ещи лем спорадично етикетовані як диялекти українського. Не будзем з тей нагоди наводиць лингвистичні факти хтори сом на три заводи публіковал⁵, але ані раз у єдиней руській, національній видавательній хижі. И то тиж, кед же не ідзе нєшкя, але пойдзе наюltre на ганьбу запровадзовачом політичного и політиканського Плана зоз 1996. року.

Поставя ще питанє же кеди то престанє? И ту доходзиме по тему нєшкайшій Медзинародній науково-практичній конференції «Геноцид и культурни етноцид Русинох Карпатской Руси (конец XIX - початок XXI вика)». То престанє накадзи престанє геноцид и культурни етноцид над Русинами у Закарпатской обласци / Карпатской Руси. З другими словами, накадзи Україна престанє пулькац своїх пулинох за кордоном, односно накадзи припозна своїх Русинох у Закарпатской обласци / Подкарпатской Руси як Русинох, а не як свой якиш субетнос. Потамадз и дзвери за поніжоване и виживоване над Руснацами рускій свидомосци у Сербии/Войводини буду отворени нащежар. Потамадз будзе и тих, хтори за власне напредоване и власни бенефити буду руски язик гиерархийно подкладац под українски, як кед би руски язик од українського бул зависни, односно як кед би представлял даяки вивод знього.

Кед зидземе зоз плана політики и політиканства и кед ще найдзeme на плану лингвистики, язични факти побиваю априорни становиска. Руски язик автохтони славянски язик, хтори ма характеристики и восочнославянских и заходнославянских язикох. О тим автор писал у вецеj своїх роботох, хтори углавним обявійовані у иножемных научових публікацийох, прето же, як уж визначоване, українизующе редакторство НВУ «Руске слово» роками одбива обявійовац його роботи. Окреме ще то одноши на роботи, у хторих побива дезінформації и фалсифікованя исторії подобни тей, по хторей ще пред 250 роками до Вербасу и Коцура нїби приселели Українци, и попри тим же дзешатки примарних историйних документох недвосмислово доказую же ще у чаще Марії Терезії приселели Руснаци/Русини.

Русини у Войводини маю образовну вертикалу, од предшколскей установи, преiг трох основных школох и єдиней гімназії на швеце, по факультет, односно по Одзелене за русинистику. Маю и Национални совет рускій національній меншини, Новинско-видавательну установу «Руске слово» (без огляду же вона хвильково окупирована з боку однородзуюющих союзашских кадрох), Руску редакцию у Заводу за учебнікі и наставни средства, Завод за культуру войводянских Руснацох, радио и ТВ емисій, и шицко то под покровительством Республики Сербії. Русини Закарпатской обласци України не маю ніч з того.

Русином у Сербії барз значне же би конечно и Русини у Закарпатской обласци були припознати як Русини, а не як субетнос української нації и подобне, медзи іншим и прето же би флоскули, хтори пласує прежити Союз, типа руски язык діялекти українського и подобни, були у подполносци депласирани.

ФУСНОТИ

1. Тамаш Юлиян. «Улога Русинох у европской цивилизації» у Руснаци/Русини: 1745-1995. Нови Сад: Завод за учебнике и наставна средства, 1996. З оглядом же истого року на тоти простори пришли и Словаци, и Словаци мали истого, 1995. року конференцию пошвецену 250-рочніци присельowania. Зборнік зоз конференцій Словацох ушорйовала Редакция составена зоз седем участікох у организованю конференції «250 роки живота Словацох у Войводини», док зборнік зоз конференції Руснацох, од участікох на Конференції, Редакцию творел лем Ю. Тамаш.

2. Як ноторни приклад може послужиц обявйоване писма предсидателя младих Союза, Бориса Варги, у хторим пренесени кулоарски становиска та и уверди о сепаратистичноси и фашисоидноси, а не дати явно винешени и аргументовани становиска у Сербской академії наукож и уметносцох у Београду проф. др Михайла Фейси («Руске слово». Од 2. децембра 2006. Б. 2).

3. Проект проф. др Михайла Фейси Русини/Ruthenians (1745-2005) по нешка резултовал зоз 1. томом (Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 2007. С. 420). Други том ше находзи у друку.

4. Язык Руснацох у Войводини припознати аж и як єден з пейцох урядовох языкох, цо сон снох за шицких Русинох/Руснацох/Лемкох швета. Оп. напр. *Фейса Михайло*. Руски язык у урядовой сферы // Русиньский язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, Інштітут русиньского языка і культури Пряшівской універзітети в Пряшові, 2008. С. 92-95.

5. Основни характеристики руского язика у поровнаню зоз другима славянскими языкоми у: Славянские литературные микроязыки и языковые контакты, Тартуский университет, кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы. Тарту, 2006. С. 90-100; Основни характеристики руского язика у поровнаню зоз другима славянскими языкоми: *Studia Ruthenica*, 11, Дружтво за руски язык, литературу и культуру, Нови Сад, 2006. С 169-179; Характеристики руского язика, у: Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005). Т. 1. Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 2007. С. 225-234.